

проектів коштами державних фінансово-кредитних установ та надання гарантій інвесторам.

Література

1. Ковальов О.П. *Регіональний розвиток: погляд на сто років вперед // Регіональні перспективи.* – 2003. – № 7–8 (32–33). – С. 3–11.
2. Кацеев О.В. *Глобалізація против регіоналізації // Текстильна промисленість.* – 2003. – № 3. – С. 22–26.
3. Козоріз М., Денис М. *Аналіз та оцінка інноваційності розвитку економіки регіонів // Регіональна економіка.* – 2006. – № 4. – С. 29–40.
4. Долішній М.І. *Регіональна політика на рубежі ХХ–ХХІ століть: нові пріоритети.* – К.: Наукова думка, 2006. – 512 с.
5. Максимчук М. *Європейський досвід інституційного забезпечення регіонального розвитку та його адаптація в Україні // Регіональна економіка.* – 2006. – № 4. – С. 213–220.
6. Алексеев О.Б., Щедровицький П.Г., Шейман Д.И. *Институциональные механизмы регионального развития // www.kazanf.ru/publications/kazanf/n3/stat4.*
7. Марголич І.І. *Регіональні особливості інноваційних процесів у світовій практиці господарювання // Регіональні перспективи.* – 2003. – № 7–8 (32–33). – С. 37–38.
8. Точилін В. *Ринки базових галузей: напрями розвитку та державного регулювання // Економіст.* – 2004. – № 3. – С. 57–59.
9. Бралатан В.П. *Формування агроторгових домів у системі сільськогосподарського ринку на Вінниччині // Економіка АПК.* – 2006. – № 5. – С. 122–124.
10. Бугай Б., Мізерник І., Одрехівський М., Франків Н. *Проблеми створення та функціонування агротехнопарку „Дрогобич” // Регіональна економіка.* – 2006. – № 2. – С. 238–245.
11. Васенко В.К. *Спеціальні (вільні) продовольчі зони: сутність і передумови створення // Економіка АПК.* – 2005. – № 1. – С. 141–145.
12. Гарасим М. *Агропромислова інтеграція в АПК України в контексті її підготовки до вступу в ЄС // Регіональна економіка.* – 2006. – № 2. – С. 217–225.
13. Денис Т. *Міжнародний стратегічний альянс як механізм інноваційного розвитку підприємства // Регіональна економіка.* – 2005. – № 4. – С. 145–152.
14. Приліпко С.М. *Створення кооперативу у виробництві продукції свинарства // Економіка АПК.* – 2006. – № 4. – С. 42–48.
15. *Закон України „Про сільськогосподарську кооперацію” // Урядовий кур’єр.* – 1997. – 14 серпня.
16. Зінько Н. *Інструменти стимулювання інноваційної діяльності (на прикладі Індії, Ірландії, Сінгапуру, Фінляндії, Японії) // Регіональна економіка.* – 2006. – № 4. – С. 220–226.

УДК 330.342

О.В. КОЛОМИЦЕВА

Черкаський державний технологічний університет

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ: СУТНІСТЬ І НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Семидесятирічна практика планомірного розвитку економіки країни не забезпечила ліквідації структурних народногосподарських диспропорцій. Досвід багаторічного перетворення планової економіки в ринкову також свідчить про те, що структурна перебудова є найбільш складним завданням трансформаційного періоду, який супроводжується структурною кризою. Вона

вимагає теоретичного аналізу структурних зрушень, змістовної характеристики цієї економічної категорії, виявлення передумов структурної кризи в національному господарстві та причин уповільнення структурної модернізації. Це сприятиме підвищенню ефективності участі країни в міжнародному поділі праці та в остаточному підсумку – зростанню життєвого рівня населення.

Великий вклад у розробку теорії та методології структурних трансформацій, оцінки її ефективності й динаміки розвитку внесли українські науковці, серед яких М.П. Бутко, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Т.В. Пела, Л.Г. Чернюк та інші.

Проте проблематика структурних зрушень залишається недостатньо дослідженою. Потребує подальших розробок структурна трансформація регіонального розвитку в зв'язку з докорінними змінами умов функціонування регіональних систем у напрямі забезпечення комплексності й економічної ефективності.

Структура (від лат. *structura* – будова, розташування, порядок), як відомо, являє собою сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують збереження його основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх змінах. Структурний аспект економічного розвитку проявляється як у кількісному зростанні, так і певних якісних змінах в економіці. Структура відображає форму розміщення елементів та характер взаємодії їх сторін і властивостей, результат еволюції системи. У свою чергу, елементи системи складаються із частин, які також мають всі системні ознаки. Тому необхідно здійснювати аналіз як структури економіки в цілому, так і її складових частин, тобто мезо- і мікроструктури.

Структура економіки – це система відтворення валового внутрішнього продукту (ВВП), яка характеризується насамперед з кількісної сторони відповідно за часткою та питомою вагою певної галузі (підприємства, інших елементів) у системі виробництва, розподілу й споживання ВВП та національного доходу. Галузева або компонентна структура відображає співвідношення, зв'язки й пропорції між великими групами галузей [1]. У часовому проміжку зміна пропорцій між елементами сукупності свідчить про динаміку її структури, тобто про структурні зрушення, які є наслідком розбіжностей темпів зростання елементів сукупності.

Структуру економіки можна аналізувати як з боку виробництва, так і розподілу, обміну й споживання створеного продукту; як з позицій підприємств, галузей, регіонів й інших господарських елементів, так і окремих структуроутворюючих факторів і процесів. При цьому галузева структура економіки характеризує співвідношення внеску окремих галузей у створення ВВП; відтворювальна структура – обіг та кругообіг факторів виробництва; технологічна – співвідношення функціонуючих технологічних устроїв тощо.

Всі структури, у тому числі економічні, проходять у своєму розвитку наступні етапи: зародження, зростання, період зрілості, регресивні перетворення (криза) та зникнення або розпад. Зародження і зростання можна розглядати як процес організації в рамках старої структури, боротьби з консервативними сторонами й елементами, зміни системних якостей. Період

зрілості характеризує стаціонарний стан структури, коли процеси організації й дезорганізації врівноважують один одного. Регресивні перетворення відображають процес дезорганізації структури, коли вона, у свою чергу, поступається місцем новій структурі.

Чим складніша система, тим більшого спаду вона зазнає при перебудові. Розвиток структури економіки та подальша її зміна відбувається внаслідок єдності й боротьби двох сторін – усталеності та динамізму. Причому усталеність визначає інерційність системи, а її матеріальною стороною є фізична прив'язка капіталу до певних галузевих виробництв, технологій, територій. Головним же процесом, який визначає динамізм у структурі економіки, є суспільний поділ праці на основі розвитку продуктивних сил. Взаємодія усталеності та динамізму обумовлює постійні зміни в структурі економіки через порушення структурної рівноваги [2].

Зміна галузевої структури регіональної економіки являє собою процес багатомасштабної диверсифікації виробництва на території з одночасним введенням в експлуатацію замість вибуваючих потужностей нових ефективних виробництв.

Р. Нельсон і С. Уінтер уперше вказали на те, що в економічній еволюції існує два діалектично протилежні процеси – змінюваність і відбір. Перший припускає появу промислових інновацій у результаті евристичного процесу пошуку, який поєднує процеси динамічного та стохастичного поведіння економічних суб'єктів, а другий відповідає конкурентному виживанню й адаптації. Ці процеси протікають на всіх рівнях економічної системи.

Таким чином, структурні зрушення в економіці – це зміна матеріально-речовинної (галузевої, відтворювальної, технологічної) і соціально-економічної будови економічної системи, взаємозв'язків між її елементами, що приводять до зміни матеріально-речовинних (еволюційних) та соціально-економічних (революційних) системних якостей. Тобто структурні зрушення – це зміна системних взаємозв'язків, які обумовлюють модифікації спочатку основних кількісних, а потім і якісних характеристик системи (рис.).

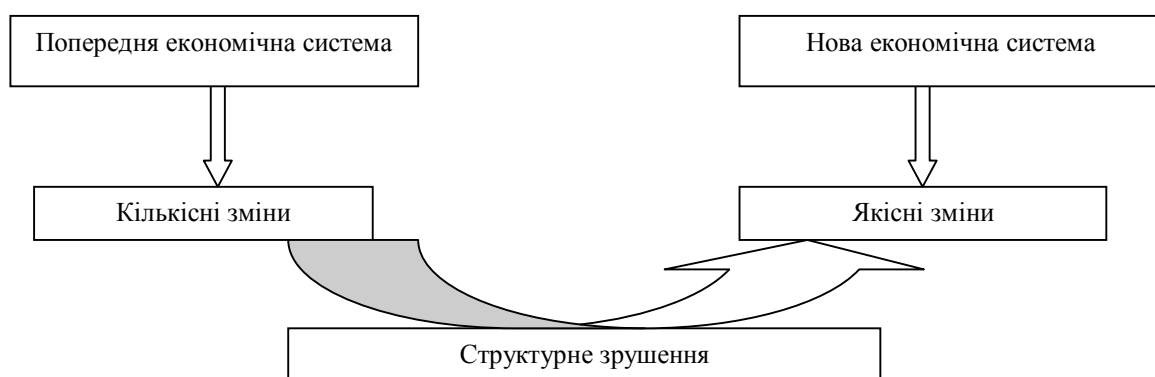

Рисунок. Місце структурних зрушень у процесі трансформації економічної системи

Структурні зрушення в економіці з'являються у вигляді відповідно мега-, макро-, мезо-, мікро- і нанозрушень.

Нанозрушення – найнижчий елемент в ієрархії структурних зрушень. Він характеризується змінами економічних інтересів і потреб індивіда, домогосподарства, що відповідають змінам у структурі індивідуального попиту та споживання.

Мікрозрушення – це структурні зміни на рівні підприємства, його підрозділів, фірми; мезозрушення – на рівні більше складних господарських систем: регіонів, галузей. Макрозрушення – це зміни в цілісному економічному утворенні – національному господарстві, які обумовлюють зміни основних економічних пропорцій і показників функціонування економіки. Тому макрозрушення є глобальними та впливають на світове господарство.

Якщо проаналізувати структурні зрушення економічної господарської системи України за період ринкових трансформацій, то перш за все слід відзначити кардинальне посилення його експортно-сировинної орієнтації при значному падінні частки індустріальних, високотехнологічних галузей. Існуюча структура національної економіки є недостатньо раціональною та ефективною. В ній переважає витратоємне виробництво, яке, в свою чергу, призводить до перевитрат природного та людського капіталу. Аналіз галузевої структури промисловості України, проведений за період 2000–2007 рр., свідчить, що питома вага обсягів виробництва електроенергетики, паливної, хімічної та нафтохімічної промисловості в загальному обсязі промислового виробництва України зменшилась відповідно на 9 та 1%. На фоні позитивних тенденцій у харчовій промисловості за останні кілька років її питома вага в загальному обсязі промислового виробництва залишається нижчою рівня 2001 р. на 5,8%. Хоча спостерігається незначне підвищення питомої ваги металургійного виробництва в загальному обсязі промисловості на 0,3% та машинобудування – на 2,6% (табл.).

Таблиця

Зрушення в галузевій структурі промисловості України в 2001, 2007 рр.

Галузь	2001		2007		Зміна структури, %
	млн. грн.	% від підсумку	млн. грн.	% від підсумку	
Промисловість	210842,7	100	551729,0	100	-
Добувна промисловість	23411,0	11,1	57175,0	8,0	-3,1
Переробна промисловість	172759,0	81,9	586447,0	81,7	-0,2
з неї виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	27905,0	161	60617,0	10,3	-5,8
Легка промисловість	3049,1	1,8	6152,2	1,0	-0,8
Хімічна та нафтохімічна промисловість	12598,9	7,3	37435,2	6,3	-1,0
Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	38045,7	22,0	130675,3	22,3	+0,3
Машинобудування	21523,1	12,5	88387,6	15,1	+2,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	52250,8	30,2	124053,2	21,2	-9,0

Такі зрушення галузевої структури промисловості України свідчать про втрату будь-яких важелів цілеспрямованого державного регулювання процесу, ще раз переконують в тому, що стихійний ринок, його хаотичне запровадження не можуть мати механізмів автоматичної оптимізації галузевих, територіальних, інших макроекономічних пропорцій. Відсутність або слабе регулювання процесом соціально-економічного розвитку на регіональному рівні лише посилює гостроту вже існуючих проблем, вимагає термінового їх вирішення.

Структурні трансформації економічної системи потребують визначення пріоритетних напрямів розвитку, серед яких структурна перебудова економіки регіональних господарських систем з орієнтацією на використання місцевих ресурсів, формування ринкової інфраструктури та конкурентного середовища на місцях.

Не можна не констатувати той факт, що в сучасних економічних умовах окремі промислові ринки залишаються в стані депресії. В умовах недосконало сформованого ринку, до якого додається кризовий стан економіки, процес вимивання виробників охопив цілі промислові галузі. Сьогодні до них відносять металургійну та хімічну промисловість, машинобудування, галузі паливо-енергетичного комплексу.

Другий тип зрушень у структурі національної економічної системи пов'язаний з підвищенням частки нематеріального виробництва. Таку структурну зміну неправомірно оцінювати однозначно. Варто констатувати, що багато видів послуг раніше тільки зароджувалися, а тепер набули широкого розповсюдження, особливо у великих містах України. Потенціал ринкового розвитку відображає помітне зростання на тлі загального кризового спаду збільшення обсягу й підвищення якості багатьох побутових, транспортних та інших ринкових послуг.

Третя найбільш суттєва структурна тенденція, яка характеризує зміну стану економічного потенціалу, є послаблення ресурсної ефективності виробництва, внаслідок чого деформувалася структура споживання значної частини населення, що є перешкодою для подальшого соціального розвитку багатьох регіонів.

Оцінка трансформаційних процесів неоднорідного економічного простору України, структура його складових регіональних господарських систем свідчить про відсутність раціонально організованого і структуризованого, цілісного господарського комплексу та його регіональних структур [3].

Таким чином, основними напрямами подальшого розвитку раціональної економічної структури повинні стати: стабілізація розвитку галузей паливо-енергетичного та будівельного комплексів, оптимізація розвитку галузей агропромислового комплексу, організаційно-структурна перебудова машинобудівного комплексу, перебудова механізму державного управління, науково-технологічне оновлення виробництва, переорієнтація структури матеріального виробництва на соціальні потреби населення, раціональне використання сировинного потенціалу країни.

Література

1. Мельник Л.К. Структура регіональної економіки: сутність та напрями трансформації // *Продуктивні сили і регіональна економіка: Зб. наук. пр.: У 2 ч. / Редкол.: С.І. Дорогунцов, М.І. Фащевський, Л.Г. Чернюк та ін. / НАН України, РВПС України. – К., 2001. – Ч. 2. – С. 4–10.*
2. Дорогунцов С., Горська О. Трансформація структури економіки: теорія і практика // *Економіка України. – 1998. – № 1. – С. 4–12.*
3. Пена Т.В. Регіональна динаміка і трансформація економічного простору України – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 440 с.

УДК 338.48

Т.В. МОМОНТ**Житомирський державний університет імені Івана Франка**

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ РИНКУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Протягом останніх десятиліть у більшості розвинених країн світу велике значення приділяють розвитку сфери послуг. На початку ХХІ ст. туризм характеризується стрімким та динамічним розвитком, нарощуючи обсяги послуг, підвищуючи якість і культуру обслуговування. У багатьох країнах світу туризм є основним джерелом поповнення бюджету. Державна політика України у сфері туризму спрямована на створення правових, організаційних і економічних основ формування сучасної конкурентоспроможної туристичної індустрії.

Туризм є однією з найбільших і динамічних галузей економіки, високі темпи розвитку якого та збільшення обсягів валютних надходжень активно впливають на різні сектори економіки, що сприяє формуванню власної туристичної індустрії.

Успіх туризму зумовлений тим, що в його основі лежить задоволення постійних прагнень людства пізнати навколишній світ. Для багатьох туризм – уже не розкіш, а природна необхідність. Туристична діяльність в Україні сприяє розвитку тих територій, де є рекреаційні ресурси і немає перспектив для промисловості. Завдяки туристичній галузі стало можливим підвищення життєвого рівня населення, розвиток інформаційних та інших технологій, транспорту, громадського харчування, сфери розваг і водночас збереження та відновлення пам'яток історії, архітектури, культури.

Україна з перших днів незалежності впевнено стала на шлях створення власної туристичної індустрії, що являє собою сукупність різних суб'єктів туристичної діяльності (готелі, туристичні комплекси, кемпінги, мотелі, пансіонати, підприємства харчування, транспорту, заклади культури, спорту тощо), які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів, проголосивши туризм пріоритетною галуззю розвитку економіки. Однак вітчизняні туристичні послуги ще не є конкурентоспроможними на світовому